

CONTRA L'ANTROPOLOGIA POSTHUMANISTA

RAIMON RIBERA

Departament de Ciències Socials d'ESADE

RESUM: A partir del debat sobre les nocions de compromís i comunitat, es confronta una posició designada com a "posthumanista", fonamentada en la presa de consciència de la nostra inevitable interdependència i en la qual la dimensió col·lectiva (el "nosaltres") ocupa el lloc preeminent, amb una posició etiquetada com a "neopersonalisme", la qual considera clau la lliure decisió de servei al col·lectiu per part de l'individu, decisió presa a partir d'un moment de transformació que abasta tota la persona i no només el coneixement racional. Aquesta aproximació comporta una defensa de la llibertat personal davant d'un possible sotmetiment de la persona al col·lectiu.

PARAULES CLAU: compromís, comunitat, solidaritat, humanisme, dignitat, renúncia, donació.

Against a posthumanist anthropology

ABSTRACT: Departing from the discussion on the notions of commitment and community, a confrontation is established between a position designated as "post-humanist", based of the awareness of our inevitable interdependence and for which the collective dimension (the "we") ranks as preeminent, with a position labeled as "neopersonalism", in which the free choice of service to the community by the individual plays a key role, choice grounded on a transformation step that embraces the totality of the person and not only its rational knowledge. This approach entails a defense of personal liberty against a possible subjugation of the individual to the collective.

KEYWORDS: commitment, community, solidarity, humanism, dignity, renunciation, donation.

La persona al servei de la societat o la societat al servei de la persona? Preguntar-nos què podem fer pel nostre país o què pot fer el nostre país per nosaltres? Plantejaments radicals, dualistes, per emmarcar rotundament un possible debat entre una antropologia neopersonalista i una antropologia posthumanista (impecablement formulada per Marina Garcés). Un debat certament més interessant que el que es pot tenir amb una antropologia neoliberal, la qual sem-

bla tenir poc a oferir com a discurs amb gruix. Cal dir, però, que per a l'escola posthumanista, l'antropologia neopersonalista no és més que una variant ensucrada de l'antropologia neoliberal, una expressió més del pensament individualista petitburgès, sempre mancat de grandesa, de *blélan* que donen les grans causes.

Tot i això, mirem de plantejar alguns dels punts de confrontació entre aquestes dues visions. El posthumanisme considera que la solidaritat, la justícia, el suport mutu i la lluita per la dignitat no necessiten d'un nou humanisme i encara menys del sentimentalisme humanitari. Considera que en una moral de la misericòrdia sempre hi haurà pobres, víctimes i perdedors. No és a partir d'una sensibilitat incorporadora de determinades dosis de generositat ("jo no ho necessito, però ho faig pels altres") que cal enfocar l'acció en el món, sinó a partir de la consciència de la interdependència inevitable entre nosaltres. La solidaritat no és un gest altruista, sinó un punt de lucidesa sobre la realitat de les coses. No és que jo vulgui formar part de la humanitat, és que en formo part.

190

Per als neopersonalistes això és objectivament cert; formem part de la humanitat vulguem o no i no hi ha un refugi a part on ens puguem amagar, però la vivència subjectiva d'aquesta problemàtica, el pas a l'acció en favor del col·lectiu, del bé comú, continua requerint d'un moment personal d'obertura i de donació, d'una decisió lliure de la voluntat. La simple presa de consciència de la interdependència no porta a un gest actiu de solidaritat. Hi ha entremig un moment difícil de definir i de comprendre en el qual la persona, no se sap ben bé per què, fa un cert pas de la vida egocentrada a la vida altruista, de la vida orientada pels interessos a la vida orientada pels valors, i per fer aquest pas no n'hi ha prou amb una presa de consciència de la naturalesa de les coses. La lucidesa del coneixement no és suficient per a moure la voluntat d'acció.

Què ens compromet amb els altres i fins a on? Per al pensament posthumanista, el que passa és que de compromesos n'estem sempre; el compromís no és una exigència sinó el punt de partida, allà on som per defecte, abans de tota decisió. La vida és en ella mateixa un problema comú. Vivim compromesos amb la realitat natural, social i cultural. No hi ha escapatòria al compromís, vivim en mans dels altres. Comprometre's és prendre posició en un món comú i assumir-ne radicalment les conseqüències. El compromís no depèn d'una decisió de la voluntat individual; hi estem, vulguem o no, implicats. El que

passa és que aquesta consciència no es dóna espontàniament, cal un determinat gest: per descobrir aquesta implicació col·lectiva hem de forçar la mirada, en un gest alhora subtil i violent, que ens permet anar més enllà de ser simples espectadors, clients, consumidors, per descobrir-nos en continuïtat amb la realitat. Llavors el compromís ja no s'ha d'exigir, ja no s'ha de decidir en virtut d'un acte ètic o meritori en nom del qual un es pugui posar medalles.

El neopersonalista, en canvi, creu que aquesta presa de consciència de la unicitat del real, de la continuïtat de tot el que existeix, i especialment de la inevitable interconnexió entre els humans, no és només un reconeixement de la naturalesa de les coses, una acceptació lúcida d'un fet, un fruit d'un acte de coneixement, sinó que requereix també una opció lliure per modificar les coses en una determinada direcció; no és només una presa de consciència, sinó també una presa de partit que passa per la renúncia a una determinada manera de viure egocentrada. Una manera de viure que és possible, que és una opció real, i que no només se supera o s'evita amb una presa de consciència de les característiques de plena imbricació de tot el que existeix, sinó que cal, si es vol anar més enllà, un cert pas generós i de renúncia a determinats interessos personals. Saber que el món és interdependent no és suficient per alliberar-se de l'egocentrisme. Al neopersonalista ja li agrada la imatge d'un gest alhora subtil i violent, però considera que és un gest del cor i no de la raó; que el que es força no és només la mirada, sinó també la voluntat, l'actitud vital de fons, la manera de relacionar-se amb el món. D'aquest gest subtil i violent en podrà dir *metanoia*, canvi, conversió, transformació, i per al neopersonalista abasta la totalitat de l'individu, no només el seu pensament, la seva visió racional de les coses.

El pensament posthumanista s'estima més parlar del que és comú que no pas de comunitat. Considera que la noció de "comunitat", tot i tenir alguns aspectes positius, pot portar o està portant a l'oblit de nocions com ara "classe social", "ciutadania" o "societat civil". I considera que les comunitats tenen un greu problema, i és que inevitablement o es tanquen o es dissolen. O es repleguen sobre si mateixes entorn d'algun element fort o definit i en confrontació amb altres, o perden els seus límits, tendeixen a perdre els seus contorns i a ser no-res, i acaben desfent-se. La comunitat, si no ens ofega, ens situa en un marc que o bé ja hem perdut (amb la corresponent frustració) o bé sempre estem desitjant (fet també frustrant); ens deixa suspesos entre la nostàlgia i l'anhel, entre el passat daurat al

qual no podem tornar i la utopia, el somni. La noció de comunitat acaba portant o bé a la por (de perdre-la) o bé a la impotència (de no assolir-la). Les comunitats serien, doncs, entitats inestables que porten a les constants i inútils reivindicacions de “falta compromís” o “ens hem de comprometre”. En canvi, la noció d’“el comú” no arrossega aquests problemes, és un horitzó estable, un referent segur i sense efectes perniciosos; ni tanca, perquè és l’horitzó més abastador possible, fora del qual no hi ha res; ni aliena, enfonsant-te en aspiracions utòpiques que no fan més que generar frustració, ja que és un marc real, objectiu.

Els neopersonalistes no accepten fàcilment aquesta crítica, no renuncien a la noció de comunitat, perquè consideren que la mera noció del que és comú és massa abstracta i queda massa lluny de l’experiència quotidiana com per poder substituir eficaçment les identitats concretes; consideren que li manca prou capacitat real de mobilitzar i acompanyar l’individu. Amb la simple referència al que és comú, a la societat, a l’interès general, l’individu queda fàcilment desmotivats, perdut en un mar indiferenciat, anònim, i no assoleix prou capacitat real d’acció. O bé queda ofegats, aclaparats. O bé queda desorientats per aquest anonimat distant que el converteix en gra de sorra, en número, en àtom, en peça anònima d’un engranatge del qual forma part però que no sent com a seu (així, la crida marxista al proletariat internacional no va aconseguir superar aquestes dificultats i esdevenir referent superador d’identitats més parcials però més properes i, com a tals, més capaces d’operar en la realitat).

192

Per al posthumanista, el compromís és un “deixar-se comprometre”, no és una decisió lliure i unilateral que pren l’individu com a fruit d’un acte de voluntat (aquest seria un model voluntarista propi d’intel·lectuals i classes mitjanes i altes: el compromís com un acte exterior, de generositat cap a algú que ho necessita). Interposar aquest “acte de voluntat” legitima la distància entre nosaltres i el món, entre nosaltres i els altres, ens fa veure com a “separats”, quan aquesta separació és una ficció imaginària. L’acte de voluntat ens atrau perquè, i això és una mostra més del caràcter elitista d’aquesta visió, ens garanteix la immunitat (no ens poden acusar d’insolidaris), ens escalfa el cor (ens mereixem un reconeixement per ser tan bons i generosos) i ens deixa oberta la possibilitat d’una marxa enrere: com que m’he compromès perquè he volgut, sempre sóc a temps de desfer el camí. Per al posthumanista no ens declarem dependents sinó que ens descobrim dependents, forçosament in-

terdependents; aquesta descoberta sovint no ens acaba d'agradar (ens hi resistim, preferiríem ser lliures de comprometre'ns o no), i d'aquí la dificultat del compromís, d'aquí que aquest no sigui un gest espontani, immediat; però el posthumanista postularà que cal fer prevaldre la mirada objectiva per sobre dels nostres mediocres desigs de ser més enllà de les dependències, fer prevaldre la veritat objectiva per sobre de les nostres veritats subjectives, l'interès col·lectiu per sobre dels mediocres interessos particulars. Hem de ser capaços de fer aquest pas, d'anar més enllà de la nostra naturalesa espontània i assolir l'aspiració que suposa ser capaços de superar les nostres migradeses individuals i adherir-nos a una veritat objectiva al servei de la qual posar les nostres vides.

El neopersonalista reconeix aquestes trampes i perills de la visió tancada en els propis interessos individuals, i reconeix la grandesa del projecte col·lectiu, però és conscient dels perills d'aquest projecte, precisament pel que té de fascinant (la literalitat del joseantonianà "*la vida no vale la pena si no es para quemarla al servicio de una empresa grande*" li segueix generant desconcert, perquè comporta atracció i repulsió simultànies). Al neopersonalista el preocupa el risc de justificar el sacrifici de la persona concreta per la causa, li sembla que aquesta objectivitat de la causa col·lectiva pot fonamentar situacions de sacrifici obligat de l'individu pel bé del col·lectiu; no pot evitar intuir un cert risc d'"inhumanitat" en les posicions posthumanistes. Això el fa especialment sensible al distanciament de la compassió i la misericòrdia que de vegades s'hi formula, al tractament de virtuts petitburgeses que se'ls dóna, considerant-les expressió i coartada d'un pensament individualista incapaç d'assolir una percepció objectiva de la realitat. I el neopersonalista segueix veient difícil que la lucidesa sobre el funcionament de la realitat porti al compromís, i segueix invocant un moment addicional que va més enllà del simple voluntarisme però no ignora la presència de la voluntat lliure en el procés.

Per al posthumanista és fonamental fer l'experiència del "nosaltres"; estem sempre ja compromesos, és impossible ser només un individu; només es pot mantenir la ficció de l'individu autosuficient vivint contra el món i contra els altres. Deixar-se comprometre és aprendre a dir "nosaltres".

Per al neopersonalista no n'hi ha prou amb això, tot i ser pas o requisit indefugible. El neopersonalista es complau també en aquesta descoberta del "nosaltres", i certament fuig de la visió neoliberal, la

qual correspondria amb prou exactitud a aquesta punyent apreciació de “viure contra el món i contra els altres” (si la natura es degrada, pitjor per a ella; si la societat és un caos violent, jo em tanco en un refugi; els altres, que es fotin, jo penso només en els meus interessos). Però es resisteix a considerar que només hi ha el “nosaltres” general, que la identitat individual i les identitats col·lectives parcials (les comunitats) són una ficció sense valor i que la reivindicació d’aquest valor el converteix en un enemic del poble. El neopersonalista creu que l’harmonia amb el món i amb els altres necessita d’un reconeixement i un respecte de les identitats individuals i comunitàries, i que la tendència a ignorar-les esdevé contrària a la mateixa possibilitat de desplegar una vida digna. La “submissió al col·lectiu” que es pot acabar fent derivar de la ineludible constatació de la interdependència és un risc massa experimentat en la història com perquè pugui ser ignorat, de la mateixa manera que cal reconèixer els desastrosos efectes de les visions del món centrades en l’individu i ignorants de la seva vinculació amb els altres. Si el combat es limita a la contraposició entre individualistes i col·lectivistes, no hi ha sortida, tornem a confrontacions duals radicals que han omplert de sang la història (“tots contra l’1% explotador” és una consigna clara i analíticament correcta però que cal mitjançar políticament si no vol quedar en un discurs simplista, ineficaç i perillós pel seu risc de caure en la demagogia i la corresponent manipulació de les consciències).

194

Per al posthumanista, la societat no és una suma de “jos”, d’individus que constitueixen una xarxa. Tampoc no és una vertebració al voltant d’identitats fortes, de trets molt determinats. Ni s’identifica amb la humanitat com a espècie, una espècie monstruosament massificada i amb perilloses tendències a la depredació. Per a ell, aquestes tres concepcions miren de protegir quelcom (el nostre jo, el nostre grup, la nostra espècie), miren de defensar algun límit, i això porta a concepcions paranoiques del viure en comú. El que cal, diran, és reconèixer la nostra estreta relació amb els altres; aquest és el veritable fonament del “nosaltres”. I cal fer-ho sense por i sense perspectives utòpiques, idealitzadores d’una vida en comú que sempre és difícil. Es pot fer a partir de la solidaritat i la cooperació: som vides inacabades, necessitem els altres. Entenent solidaritat en sentit fort, no en el sentit caritatiu, humanitari, sinó com a reciprocitat entre iguals. És una experiència de dignitat compartida; la dignitat no és una virtut de l’individu, està sempre lligada a la dignitat dels altres.

El neopersonalista pot, certament, compartir aquesta visió oberta de la societat, de continuïtat i vincle entre individus, entre col·lectius i de la mateixa espècie humana amb les altres espècies vivents. Comparteix el refús d'una visió atomista del fet social, i d'identitats tan fortes que posen aquests elements identificadors per damunt de la solidaritat i la cooperació. Comparteix que som vides inacabades, i que necessitem els altres i depenem dels altres. Però el neopersonalista es desconcerta davant del rebuig de la caritat i l'humanitarisme, als quals se'ls nega legitimitat i se'ls considera innecessaris davant d'una societat basada en la reciprocitat entre iguals. El neopersonalista troba en això una distorsionadora presència utòpica: la utopia de la "reciprocitat entre iguals" (un bonic i desitjable ideal, que pot servir de nord però que no es correspon amb la realitat de les dinàmiques de la societat humana, més impures i imperfectes del que voldríem; cal ser realistes també sobre la condició humana, i no partir d'una visió ingènua de l'humà espontàniament bondados però deformat i corromput per les ideologies i les estructures socials). L'aparent realisme i objectivitat del posthumanisme mostren aquí una certa feblesa, en incorporar una visió de la societat i de l'ésser humà amb connotacions paradoxalment marcades per l'idealisme i la utopia. I, al neopersonalista, la reivindicació del caràcter col·lectiu de la dignitat li sembla reflectir el recurrent problema de fons: cal negar la dignitat individual per afirmar la dignitat col·lectiva? Quina és aquesta dignitat col·lectiva que necessita no veure la dignitat també com una virtut de l'individu? Les societats poden afavorir les vides dignes, però en darrera instància la dignitat de viure passa per l'experiència individual: no hi pot haver una societat digna sense vides individuals dignes, sense la dignitat de vida com a aspiració personal de cada ésser humà.

La mateixa contraposició apareix en el tema de la riquesa. El posthumanista veu el compromís com a alliberament de la riquesa del món. Donar valor a aquest món, a aquesta vida (i no a una altra més enllà o en el futur). La riquesa és el valor inapropiable de les coses i de les persones.

El neopersonalista subscriu això i ho comparteix, i reconeix l'oportunitat i la bellesa d'aquesta formulació. Però es desconcerta quan el posthumanista identifica aquestes posicions amb la negació de la pobresa i el martiri com a gestos vitals, considerant que no són maneres d'accedir a aquesta riquesa del món. Es nega el paper de la renúncia i del sacrifici pels altres perquè són actituds massa con-

notades de “gest individualista”, de decisió que sembla reflectir la possibilitat de viure separat dels altres, i com que es nega la possibilitat objectiva d’aquesta separació, se’n dedueix la incorrecció i la no-necessitat d’aquestes actituds. Però a nivell subjectiu, aquest moment de desidentificació amb els altres existeix, sigui com a possibilitat, risc, temptació o el que sigui, i, per tant, cal incorporar-lo a la reflexió sobre les actituds vitals a adoptar. Negar tot el ventall de virtuts altruistes per la seva inconsistència amb la naturalesa objectiva de la interdependència entre els humans sembla una posició una mica autosuficient, amb un toc de superioritat, de menyspreu per les febleses de la vivència individual, de fredor objectivista fàcilment tendent a la insensibilitat. Els humans riem i patim, som inconseqüents i heroics, cruels i entranyables, capaços del millor i del pitjor; el distanciament analític no fa que aquestes característiques deixin d’operar. La desprietada fredor de la raó pot també ser fonament de molt de sofriment, a partir d’una exigència derivada d’una visió de l’humà que es correspon més amb un somni que amb la realitat. Sense que això sigui excusa per tolerar o justificar qualsevol comportament, però sí per no excloure certa dosi de generositat en l’avaluació dels comportaments humans.

196

El posthumanista subratlla amb tota justícia que el compromís ens ofereix la possibilitat d’apropiar-nos de la nostra vida. El neopersonalista ho formularà dient que el compromís ens ofereix un camí per ser plenament humans, per gaudir a fons de la vida humana, perquè en comprometre’ns accedim al millor de la nostra condició. Per això el neopersonalista es torna a desconcertar quan veu que el posthumanista necessita acompanyar aquesta lloable afirmació de l’apropiació de la pròpia vida amb una crítica a l’“oblit d’un mateix”, a desatendre’s, a perdre’s en el servei als altres, a la renúncia a tot. Formulacions que probablement el posthumanista troba massa individualistes i a les quals atribueix, amb justícia, el risc d’acabar moltes vegades en fugida, replegament, ressentiment, en retorn al “i jo què”. Però no per això, no per aquests riscos reals, són ja automàticament formulacions inútils i descartables. És clar que no podem viure la vida com si no fos la nostra, ajornant-la, renunciant-hi; però això no vol dir que la nostra manera de viure en plenitud no pugui assumir dimensions de donació i renúncia.

Hi ha un risc d’idealització del compromís si el desvinculem d’aquesta dimensió “dura”, sacrificial, de renúncia. I és possible sacrificar-se i viure la vida a fons alhora, no són dinàmiques incom-

patibles, i l'experiència concreta de molta gent així ho mostra. La donació no respon a haver de pagar cap deute o redimir cap culpa; simplement, és una actitud vital que ens situa en una manera de viure més digna. Massa fantasmes del passat, probablement associats a certes maneres d'enfocar el catolicisme, semblen planar aquí sobre la posició posthumanista; massa identificació amb austeritats de col·legi de monges i amb la pitjor iconografia de la Setmana Santa. Massa associació de la donació d'un mateix amb la renúncia al goig de viure, quan aquesta associació no deriva de cap necessitat lògica. Poden haver coincidit històricament en determinades posicions aquestes dues actituds, però no es comporten inevitablement; la donació altruista pot viure's des d'una plena assumpció joiosa de la bellesa i el plaer del món.

Diguem, però, per acabar ja aquesta reflexió (que potser ha anat derivant cap a tonalitats massa passionals), que aquest debat no té com a escenari principal l'àmbit de les idees. És en la vida quotidiana i en l'escena política on té lloc la confrontació, i això ho fa tot plegat més significatiu i delicat. En l'actual context de crisi, amb un cert potencial d'esclats socials sense gaire control, pot ser rellevant quina de les antropologies esdevingui hegemònica a les nostres societats. Amb el risc que, mentre posthumanistes i neopersonalistes es confronten, siguin els neoliberals els que en resultin beneficiats, els que mantinguin la seva actual hegemonia.

Raimon Ribera
Departament de Ciències Socials d'ESADE
Raimon.ribera@esade.edu

[Article aprovat per a la seva publicació el febrer de 2014]